Газета издается на балкарском языке с 1924 года.

Интернет-версия: zaman.smikbr.ru

ЗАМАН

2011 жыл 14-чю июль, орта кюн. № 134 (18805)

Багъасы 3 сомду

КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ ПАРЛАМЕНТИНИ ЭМ ПРАВИТЕЛЬСТВОСУНУ ГАЗЕТИ ВРЕМЯ ГАЗЕТА ПАРЛАМЕНТА И ПРАВИТЕЛЬСТВА КАБАРДИНО-БАЛКАРСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

Кыырал Дума

РФ-ни Федеральный Жыйылыууну Къырал Думасыны Председатели Борис ГРЫЗЛОВ:

Жангы тёлюню ариу къылыкълы ёсдюрюрге

Июньну ахырында Москвада «Россейни юйретиучюлери» деген биринчи битеуроссей форум бардыылгъанды. Анга къатышханла школгъа дери билим бериуде жыйышдыылгъан сынауну бир бирлеринде билдиргендиле, бу ишде жартылыкъланы кетериуню амалларын да сюзгендиле.

Сабийлени юйретиу эмда алагъа билим бериу – къыралны, ол социальный неда экономика болумгъа тюшгенине да къарамай, баш борчларындан бириди. Финанс-экономика къытлыкъны къыйын жылларында да сабийлени юйретиуге, окъутуугъа да биз тийишли онгла къураргъа кюрешгенбиз. Президентни быллыр Федеральный Жыйылыугъа Посланиясында да сабийлеге артыкъда уллу эс бошдан бурулмагъанды.

Сабийле не къадар кёп туурача, ала къоркъуусуз болурча, бир затдан да къыйналмай жашау этерча онгла къурауну юсюнден законла бла бегитилген оноула этилгендиле, ол санда ана капиталны, кёп сабийли юйюрлеге юй ишлерге жер бериуню юсюринден законла чыгъарылгъандыла.

Депутатла сабийлеге къажау аманлыкъла этгенлени да жууапха тартыуну къатыландыргъандыла, аллай аманлыкъчыларгъа сабий учрежденияда ишлерге арталлыда эркин этмезге деп закон чыгъаргъандыла. Сабийлени акъылларына, санларына да заран келтирирге боллукъ информациядан да къорулауну юсюнден закон къабыл этилгенди.

Ахыры 2-чи бетдеди.

КЕНГЕШ

Тинтиуден - шарт ишлеге

КъМР-ни транспорт эм жол мюлк министри Ануарби Суншев регион жоллагъа къараргъа республикаы бюджетинден берилген ачханы къалай хайырланнгъаныны эмда этилген ишлени качествосуну юсюнден кенгеш бардыргъанды. Аны юсюнден министерствону пресс-службасы бардыргъанды.

Кенгеше министерствону автомобиль жолланы управлениясы бла бир къауум подрядный организацияланы келечилери да къатышхандыла. Аланы башчылары отчёт бергендиле. Толу болмагъан шартлагъа кёре, быйыл беш айны ичинде 100 миллион сом багъасы ише этилгендиле.

Кенгешде дагъыда бирге ишлеуню эмда жолланы, жол жанланы, ырхы ызланы болумларына, тамамланган ишлеге багъа бичиуню комплекс амалларын жалчытыу жаны бла ведомствоа аралы комиссияны ишини итогларын да туура этгендиле. Жолланы жамагъан эмда планзаданияны жарашдыргъан ишлени игилендирирге деп оноу этилгенди.

Бизни корр.

СЕБЕПЛИК

Программаны хайыры бла

Нальчик шахарны Халкъны иш бла жалчытыу арасы ишсизлеге энчи бизнес ачаргъа болушлукъ бериу программаны бардыргъанлай турады. Араны башчысы Роза Абазова билдиргенге кёре, озгъан жыл анга кёре берилген субсидияланы 258 адам хайырын кёргенди.

Аланы хар бири да 58800 сом алгъандыла. Аудиторский неда юридический услугала, кийим жангъыртыу, малла неда юй къанатылланы багъыу, компьютер услугала эм башха тюрлю ишлени башларгъа онг барды бу программаны хайыры бла. Быйыл да 250 субсидия берилликдиле, дегенди Роза Абазова.

Бизни корр.

Тирлик жыйыу

Хар сагъатны хайырлана

Прохладна районну сабанларында кюзлюк арпаны оруу кыстау барады. Бюгюнлюкге анда 6144 гектардан тёрт минг гектарны жыйып бошагъандыла, деп билдиргендиле районну жер-жерли администрацияларыны пресс-службасындан.

Арпаны битимлилиги бир гектардан, орта эсеп бла алып къарагъанда, 28 центнерни толтургъанды. Бюгюнлюкге аграрийле онеки минг тоннадан артыкъ кюзлюк арпа жыйгъандыла. Кёп алчы мюлкледе (аланы санында «Восход», «Моя столица», «Роксана», «Заря») бу ишни бошай окъуна турадыла.

Алай, озгъан жыл бла тенглешдиргенде, Прохладнаны аграрийлери бу иш бла эки ийыкъгъа кеч къаладыла. Районну эл-мюлк эм аш-азыкъ управлениясындан билдиргенлерине кёре, аны сылтауу кюнню осал халы бла байламлыды. Аны себепли кюзлюк арпаны оруну заманында бошар ючюн, аграрийле ишни сау кюнню тохтаусуз бардырадыла.

Дагъыда районну бир къауум эл мюлк предприятиясы кюзлюк будай бла кюзлюк рапсны оруп башлагъандыла. Аллай будай 27485 гектар жерни алады. Хар гектардан 25 центнер чакълы будай алгъандыла.

Бюгюнлюкге аны 1276 гектардан (неда 3,5 минг тонна) жыйып бошагъандыла. Рапсны ючден артыкъ минг гектар жерге сепген эдиле, 889 гектарны оргъандыла. Аны битимлилиги бир гектаргъа онюч центнерни толтургъанды.

Бизни корр.

ФОРУМ

«Машукда» Къабарты-Малкъарны кюню бек игиге саналгъанды

«Машук-2011» Север-Кавказ жаш тёлю форумну биринчи смене къатышханла Нальчикге къайтхандыла. Алагъа 400-жыллыкъны майданында къуучулы тюбешиу къуралгъанды. КъМР-ни жаш тёлюню эмда жамауат биригиулени ишлери жаны бла министрини къуллугъун толтургъан Борис Паштов, келгенлени алгъышлай: «Къалай игиди ма былай бирге къайтханыгъыз,шуёхла болуп. Энди бир биригизни тас этмегиз»,-дегенди. Ол форумгъа къатышхалагъа «Машукда» Республиканы кюнюн бийик даражада бардыргъанлары ючюн жюрек ыразылыгъын билдиргенди, аланы проектлери, къагъытда къалмай, жашауда бардыыллыкъларына ышаннганын айтханды.

Форумгъа къатышып къайтханла уа республиканы башчыларына, КъМР-ни Жаш тёлюню эмда жамауат биригиулени ишлери жаны бла министерствогъа да къарындаш халкъланы жаш адамлары бла таныышыргъа, башхаланы сынаулары бла да шагъырей болургъа онг бергенлери ючюн ыразылыкъларын билдиргендиле.

КъМР-ни делегациясыны башчысы, министерствону къуллукъчусу Олег Балов лагерни дирекциясы «Машукда» Къабарты-Малкъарны кюнюн бек игиге саналгъанын уллу ёхтемленип билдиргенди. Бизни делегациябыз «Россыпь звёзд» номинацияда дипломгъа тийишли болгъанды эмда «Вершина Машука» деген кубок бла саугъаланнганды.

«Булгария» теплоходда ёлгенлени бир минут шош сюелип эсгергендиле

«Машук-2011» Север-Кавказ жаш тёлю форумну экинчи смени ишин башлагъанды. Ставрополь крайдан, Дагъыстандан, Чеченден, Ингушетиядан Къабарты-Малкъардан Къарачай-Черкесден бла Север Осетиядан келген мингден артыкъ жаш бла къыз бирге билим аллыкъдыла, сёлеширикдиле, ойнарыкъдыла. Бек башы уа- грантла ючюн эширикдиле.

Бу жол кеслерини проектлерин журналистле бла блогерле, предпринимательле бла инноваторла келтиргендиле, деп билдиргендиле бизге форумну пресса арасындан. Ала, билим бериу курслагъа жюрюгенлеринден сора да, регионла бла андан тышында белгили бизнесменле, политикле эмда жамауат къуллукъчула бла тюбеширикдиле, аланы лекцияларына тынгыларыкъдыла.

Форумну ишине Красноярск крайдан, Армениядан, Азербайджандан бла Грузиядан делегацияла биринчи кере къатышырыкъдыла. Закавказьеден къонакъланы келиулерин мамырлыкъгъа себеплик этген ишге саналгъа тийишлиди. Нек дегенде къыралланы араларында халла ма бюгюннгю жаш тёлюню ниетине кёре боллукъдыу.

Экинчи сменни кезиюнде лагерьде Чечен Республиканы, Къарачай-Черкеси эмда Север Осетияны кюнлери бардырылыкъдыла. Концерт программала уа, лагерьни артдиректору Олеся Лещенко айтханыча, «Булгария» теплоход бла болгъан буушуулу ишле ючюн тохтатылгъандыла. «Биз анда ёлгенлени бир минутну шош туруп эсгерген биз. Жашла бла къызла уа билеклерине бушуулу журунла да такъгъандыла. Андан сора да, гюл къысым этип, ары хар ким оюмун жазып, аны Татарстанны жашларына бла къызларына бергендиле, ала аны черекге иер ючюн»,-дегенди ол.

Форумгъа къатышханла экинчи смен ачылып бошалгъандан сора Россейни Маркетологларыны союзуну вице-президенти Юний Давыдов, Кавказны халкъларыны россейли конгрессини Москвада бёлюмюню председатели Ахмед Азимов, политолог, журналист эмда телеведущий Максим Шевченко, Къабарты-Малкъарны Миллет музейини генеральный директору Феликс Наков бла тюбешгендиле.

Басмагъа **ТЕКУЛАНЫ Хауа** хазырлагъанды.

къыралда - дунияда

Президентни атындан - гюл къысым

Россейни Президенти Дмитрий Медведев политика партияланы башчылары бла кенгешни башлардан алгъа Волгада батхан кемеде жоюлгъанланы, ёре туруп, бир минутну шош туруп эсгерирге чакъыргъанды.

- Бу буушуу иш адамланы транспорт затла бла ташыуда кёп кемчиликле болгъанларын, артыкъда адамланы къоркъуусузлукъларын жалчытыуда мардала эм амалла жашауда бардыылмагъанларын айтханды, адамланы ташыуну, «Булгариядача», лицензиясыз ташыргъа кюрешгенлени жууапха тартыргъа керекди, - дегенди. Медведевни атындан кеме батхан жерде гюл къысым салынгъанды.

Правительствону оноуу

Правительствону башчысы Владимир Путин жыйылыуда сёлешгенинде, «Булгария» кеме батханда ёлгенлени юйюрлерине къыралны жанындан болушлукъ этиллигин айтханды.

- Ёлгенлени юйюрлерине бирер миллион сом, жаралы болгъанлагъа 400-шер минг сом, башха ачыгъанлагъа уа анга кёре ахча болушлукъ этилликдиле, - дегенди премьер-министр.

Заказланы толтурмагъанланы – жууапха

Къоруулануы министерствону къырал заказларын толтурмагъан предприятияланы оноучуларын къуллукъларындан къыстаргъа керекди, дегенди Дмитрий Медведев Правительствону кезиулю кенгешинде.

- Урушну кезиюнде буйрукъну толтурмагъанланы илишаннга салып болгъандыла, энди уа Къоруулануы министерствону къырал заказларын толтурмагъанланы, бир да болмаса, къуллукъларындан къыстаргъа керекди,- дегенди ол.

«Союз файдалы биригиудю»

Таможенный союзну ишине жораланнган форумну РФ-ни премьер-министри Владимир Путин бардыргъанды. Ол союзну членлери болгъан Россейни, Къазахстанны эм Белоруссияны араларында экономика кенглик тохтащдырылады – ахча, товар жюрютюуге, сатыу- алыу ишлеге, ишчи ресурслагъа ол къыралланы араларында чек жокъду. Айтылгъан къыралланы араларында уллу жашау магъанасы болгъан конкурентлик барлыкъды: къайсысында файдалы ишле болсала, ишчиле ары барлыкъдыла, кимни товары иги болса, ол сатылыкъды, ишлерге, жашаргъа къайда иги болса, адамла ары тартыныркъдыла.

- Союз къуралгъанлы Къазахстанны бла Белоруссияны араларында сатыу-алыу 43 процентге кёбейгенди, эки жанына да иги файда берип, - дегенди кенгешде Владимир Путин. – Ол шартды, союз файдалы биригиудю.

Налогланы кёбейтир муратлыдыла

Ахыр кезиуде Американы Бирлешген штатларыны экономикасы бек тозыргъанды. Бу болумдан къутулур мадарланы излейдиле къыралны башчылары, финансистле, экономистле, бу сферада ишлеген специалистле да. Окмлаша, тергей кетип тапхандыла амал – налог салымланы кёбейтирге, пенсияланы азайтыргъа келишгендиле. Ол оноугъа къажау забастовкала башланнгандыла битеу къыралда.

Къалауур атханды

Афганистанны башчысы Хамид Карзайны къарындашы Ахмад вали Карзайны ёз къалауур Калашниковну автоматындан атып ёлтюргенди. Къалпгъан сакъланучла такъыйыкъа озгъунчу, аны элек этип къойгъандыла.

Басмагъа **ХУЧИНАЛАНЫ Ануар** хазырлагъанды.

Къуллукъгъа салыу

Батталаны Муслим - Элбрус районну полиция бёлюмюню башчысы

КъМР-де ич ишлени министри полицияны полковниги Сергей Васильев Россейни МВД-сыны Элбрус районда ич ишле бёлюмюню оператив жыйылыуун бардыргъанды. Ол, биринчиден, бёлюмде ишлегенлени жангы башчылары бла шагъырей этгенди. Бу къуллукъгъа полицияны подполковниги, алгъын КъМР-де МВД-ны дознаниясы къурау бёлюмюню башчысыны орунбасары болуп ишлеген Батталаны М.Х. салынгъанды. Аны юсюнден КъМР-де МВД-ны пресс-службасы билдиргенди.

Сергей Васильев, жыйылыуну ача, районда полициячыланы халкъны къоркъуусузлугун жалчытыу, право низамны къоруулау жаны бла ишлерине иги багъа бичгенди. Болсада тамамланылыкъ жумушла да аз тюйилдюле, дегенди. «Адамла бизге ышанырча, полиция жаланда аланы къоруулар мурат бла ишлегенин ангыларча этерге керекбиз», - деп чертгенди.

Районда оператив хал а алгъынча къыйынлай къалады, терроризмге къажау операция алыкъа кетерилмегенди. Законсуз сауутланнган къаумланы тутулмагъан келечилери аманлыкъ ишлерин энтта бардырадыла.

РФ-ни Ич ише министерствосуну оноучулары Къабарты-Малкъарда, ол санда Элбрус районда да, халны тинтгенлей турадыла. Жылны аллындан бери РФ-ни ич ише министри Рашид Нургалиев республикада тёрт кере болгъанды эмда жамауат къоркъуусузлукъну жалчытыу жаны бла иш къалай баргъанына юсюнден толу хапарлыды.

- Элбрус районда полицияны бёлюмюню башчысыны алышынгъаны уа оператив ишибизге ахырда чырмаулукъ этмезге керекди. Къуллукъгъа салыу, жаланда биз анга этген ышаныулукъну белгиси болуп къалмай, уллу да жууаплылыкъды, - деп къошханды докладчы.

Элбрус районну администрациясыны башчысыны къуллугун толтургъан Малкъарланы Аслан бёлюмню энчи составын жигитлиги эмда борчуна кертичилиги ючюн аны алгъынгы таматасы Залийханланы Къаншаубийге таза ниетлилиги, адамлылыгъы ючюн ыспас этгенди. Муниципальный къуралыуланы башчылары бла бирге полицияны жангы таматасын ишине хар жаны бла да себеплик этерге сёз бергенди.

СПРАВКА. Батталаны Муслим 1979 жылда Къашхатау посёлкада туугъанды. Ростовда юридический институтну бошагъанды. Ич ишлени органларында 1996 жылда 1-чи октябрьден бери ишлейди. Къуллугъунда болдургъан бийик жетишимле ючюн къырал эмда ведомстволу саугъала бла кёп кере саугъаланнганды.

Басмагъа **ТИКАЛАНЫ Фатима** хазырлагъанды.

Жетишим

«Муратым - адамлагъа болушургъады»

Элбрус районда быйыл школну бошагъанланы араларында жыйырма жети адам энчи белгиле алгъандыла. Тырныауузну экинчи номерли школуну окъуучусу Уяналаны Зайнафда аланы араларындады. Ол алтын майдалгъа тийишли болгъанды.

- Мен бу школда экинчи классдан бери окъуйма,-дейди Зайнаф.-Артыкъда бек химияны, орус тилни бла биологияны сюйгенме. Абадан класслада окъугъанымда, район, республикалы олимпиадалагъа къатышып, алчы жерлени алып тургъанма.

Школну жетишимли бошагъанымда, сёзсюз, устазларымы къыйынлары уллуду. Алагъа жюрек ыразылыгъымы билдирирге сюеме, бютюнда Хаджиланы Халиматха, Малкъарукъланы Халиматха, Зинаида Шишкинагъа эм класс башчыбыз Этезланы Катеринагъа.

Зайнаф Ульяновск шахарда бардырылгъан орус тилден окъуучуланы араларында битеуроссей олимпиаданы ахыр кезиуюне къатышханды. Андан сора оратор искусствону конкурсунда «Тёрелеге кертичилик» номинацияда хорлагъанды.

Гитчелигинден бери аны медик болургъа мураты бар эди. «Анам медсестрады, мен да адамлагъа болушургъа сюеме, медицина литератураны кёп окъуйма»,-дегенди ол.

А. ТАЛАЕВ.

ФУТБОЛ

Юрий Красножанны алгъышлагъандыла

«Спартак» - Нальчик» футбол клуб алгъыннгы тренери Юрий Красножанны россейни экинчи жыйымдыкъ командасыны баш тренерине айырылгъанны бла алгъышлагъанды. Команданы общественный сайтында айтылгъанына кёре, Красножан жангы ишинде этген муратларына жетер эм анга салынган борчланы шарайыпсыз толтур деп ийнанадыла.

- Биз сизге буюрулгъан жууаплы жумушну уллу хорламла бла тамамларыгъызгъа ышанабыз, -деп билдиргенди клубну оноучу эм футболист къауум.

Бизни корр.

Эсгертиу

«Заманнга» жазылырга энтта онг барды

Хурметли жамауат!

Бир тюрлю сылтаула бла сиз 2011 жылны экинчи жарымына «Заманнга» жазыламай къалгъан эсегиз, халны тюзетирге онг барды. Жазылыуну 28-чи июльгъа дери жарашдырсагъыз, газетибизни 1-чи августдан алып башларыкъсыз.

Беш айгъа жазылыуну багъасы 296 сом 75 капекди.

«Заман» газетни редколлегиясы.

Бизни индексибиз -51532

Айырмалы юйюрлеге - махтау, гюлле, жырла 2 бет

Намысны жорукълары бла жашау 3 бет

Бюгюн да - ал сатырда 4 бет

Журтун сюйгенни эл сюер 4 бет

РФ-ни Федеральный Жыйылыууну Къырал Думасыны Председатели Борис ГРЫЗЛОВ:

Жангы тёлюню ариу къылыкълы ёсдюрюрге

Ахыры. Аллы 1-чи бетдеди.

Алай школгъа дери билим берген учреждениялада жерлени жетишмегенлери кёп россейли юйюрлени,эштада, баш проблемалары болурла. Миллиондан артыкъ балачыкъны онгу жокъду сабий садха жюрюрге. Бу терсликни тюзетир мурат бла «Сабий садланы-сабийлеге» деген проект жаращдырылгъанды. Ол жашауда бардырылгъанлы жылдан аз озгъанды, алай хайыры чыгъа башлагъанды. Проектни чеклеринде бардырылгъан конкурсла бек иги сабий садланы, бек иги юйретиучюлени ачыкъларгъа болушадыла. Бу ишни хайырындан жангы магъаналы педагогика амалланы бла разработкаланы юслеринден шартла жыяргъа кёлдан келгенди.

Сабий садла, аланы ишлеу, жангыртыу ючюн къуру регионла угъай, муниципалитетле да жууаплыдыла. Аланы жууаплылыкълары кёбюрек окъунады. Хар муниципалитет да эндиге дери ол проблемагъа кесича оноу этгенди неда ахыры да этмегенди. Проект мониторингни да тап къураргъа онг бергенди. Ол а сабий садланы мекямлары къалай хайырланылгъанларын туура этгенди. Биз жети минг муниципальный, мингге жуукъ ведомствулу сабий сад башха жумушлагъа берилгенлерин ачыкълагъанбыз.

Энди регионлада школгъа дери билим берген учреждениялары жангыртыу, айнытыу, аягъы юсюне салыу жаны бла энчи программла кабыл этилгенди. Регионланы бюджетлеринден тёрт жылны ичинде ол ишлеге 200 миллион сомдан артыкъ бёлюнюрюкдю. Къырал Думада парламентарийлени асламысы сабий садланы айнылыгъына федеральный бюджетде да ахча салыныры жанлы болуп къаты сюелгенди. Быйыл школгъа билим берген учреждениялны ырысхы-техника базаларын кючлендириуге 500 миллион сом жиберилгенди, къошакъ файдаланы юлешген заманда уа, биз ол ахчаны эки керегге кёбейтгенбиз.

Садикле жетишмейдиле. Ишлеп тургъанлада сабийле жерледен эсе артыкъдыла. Ол а аланы саулукъларына заран салады. Аны себепли башха тюрлю амалла излерге керекди. Сёз ючюн, юйюр сабий садланы айнытыргъа. Ол жаны бла регионлада ахшы сынау барды, аны битеу Россейге да жаяргъа тийишлиди.

Башха ахшы амаллада бириэнчи иелени бла къыралны аралырында партнёрлукъну чеклеринде жангы сабий садланы къурауду. Мында уа предпринимательни бла жамауат организацияланы ырязылыкълары, башламчылыкълара да артыкъда магъаналыды.Ма алай, бирге болуп, сабий садлада жерлени къытлыгъындан къутулургъа боллугъубузгъа ишекизме.

Алай сабийле бла ишлеген адамланы сайлауну магъанасы да бек уллуду. Ала, бош, орамдан адамлы къалмай, профессионалла, иги хазырлаллганла, юйретиуню бла окъутууну амаллары иги билгенле болургъа керекдиле. Юйретиучю- ол уллу жууаплылыкъны, хунерликни, тёзюмлюлюкню излеген кыйын ишди. Аны хакъы да ма анга кёре болургъа керекди. Школлада окъутхан устазланы хакъларын кётюрюрге оноу этилгенди. Энди кезиу юйретиучюлеге жетгенди деп, алай къарайма.

Аланы иш хакъларын кётюрюню амалларын профильли власть органлары, экспертлени, педагогланы да къатышдырып тынгылы сюзюню къураргъа керекди. «Россейни юйретиучюлери» деген форум - ол ишде биринчи атламды.

Профессионал билим

Колледжни биринчи специалистлери

Дипломну Текуланы Дина береди (онг жанында).

Профессионал билим бериу системаны игилендирир муратда КъМР-ни Правительствосу 2009 жылда 15-чи июльда Тырныауз шахарда 3-чю номерли профессионал училищени Элбрус регион колледжге тюрлендиргенди. Бу юнледе аны биринчи къауум бошап чыкъгъанды. Жыйырма сегиз адам орта профессионал билим алгъандыла. Ала «Къонакъ юйде жумушла» эмда «Социальный жалчытыуну правосу бла аны къурау» деген усталыкълагъа кёре окъугъандыла.

Директорну орта профессионал билим бериу жаны бла орунбасары Текуланы Дина айтханга кёре, юристлени къууу артыкъда ючлю болгъанды эмда ала иги билим алгъанларын аттестация кёргюзтгенди. Окъугъан кезиуде уа «Жаш тёлю эм закон» деген республикалы конкусха къатышып, колледжни атын иги бла айтдыргъандыла. Эки усталыкъгъа кёре окъугъанладан сегизисине жаланда «бешле» салынгъан жангы тюрлю дипломла берилгенди. Къырал аттестация комиссиялгъа юристледе КъМР-ни Адвокат палатасыны ёкюлю Ахматланы Хасан, менеджерледе уа «Жети тёппе» ООО-ну генеральный директору Эфендиланы Рифхат башчылыкъ этгенди.

Башланнган профессионал билим берген бёлюмде да 91 адам дипломла алгъандыла, ол санда онусу къызыл дипломла. Ала ЭВМ-ни оператору, сварщик эмда повар усталыкълагъа юйренгенди. Окъутуу къуру Тырныауузда угъай, Кёнделенде 1-чи эмда 4-чю номерли орта школлада эмда Элбрусну школунда къуралгъан филиаллада да бардырылгъанды.

Дипломла да колледжни кесинде кибик, филиаллада да къууанчлы халда, студентлени атаналары да тургъанлай, берилгенди. Окъуугу бошагъанланы колледжни директору Отарланы Мухтар алгъышлагъанды. Ол ала алгъан билимлерин башларына жарателлыкъларына, республикаларына да хайыр келтирликлерине ышаннганын билдиргенди. Студентлени окъутугъа уллу кыйын салгъан кураторла Бапыналаны Мадина, Балаланы Равига, Гуппойланы Джамиля, Этезланы Рашит, Марина Гедгафова, Боташланы Альбина да насийхат сёзлерин айтхандыла.

Выпускникле да преподавательгеле ыспас этгенди, мындан ары не бла кюреширикклерин да билдиргенди. Бирле Нальчикде бла Пятигорскеде окъууларын андан ары бардырлыкъдыла, башхала да республикада кибик, андан тышында да ишлерге сюедиле.

Бусагъатда колледжде келир окъуу жылгъа хазырланыу да барады. Жангы студентле алына турадыла.

-Биз къайсы усталыкъла артыкъда бек кереклерин сурап билгенбиз да, башланнган профессионал билим бериуге жангы специальность кюшханбыз- «Токарь-универсал»,- дейди Текуланы Дина.- Андан сора да, «Оператор ЭВМ» усталыкъны орунуна «Прикладная информатика», «Программист» деген квалификация бла кийиррилликди. Ишлегенле да окъурча заочный бёлюмню ишин да андан ары бардырлыкъдыла.

Бизде болгъан льготаланы юслеринден да билдиргенгеме. Колледжде окъугъанла барысы да исси аш-азыкъ бла жалчытылынадыла, окъугъан кезиуде жашланы аскерге алмайдыла. Стипендиягъа да къошулгъанды. Алгъын ол 400 болгъан эсе, энди бек аздан 600 сом тёленеди. Иги окъугъанланы стипендияларына дагъыда къошулады. Райондан тышына кетмей окъугъча сюйгенлени колледжибизде сакълайбыз.

ТЕМИРЛАНЫ Анатолий.

БРИФИНГ

Профилактика мадарла кеслерини хайырлылыкъларын кёргюзтедиле

КъМР-де МВД-да бу кюнледе бардырылгъан брифингде жер-жерледе полиция бёлюмле ишлерин къалай къурагъанларыны юсюнден айтылгъанды. Бу жол сёз Прохладна районну юсюнден баргъанды.

Россейни МВД-сыны Прохладна районда бёлюмюню таматасы милицияны полковниги Дмитрий Цибулин билдиргенгге кёре, профилактика мадарланы хайырындан эсепге алынган аманлыкъ ишле 21,7 процентге азайгъандыла.Наркотикле бла байламлы аманлыкъла да азыракъ болгъандыла. Сёз ючюн, былтыр аллай 15 аманлыкъ этилген эсе, быйыл ала 7 болгъандыла. Сауутланы законсуз сатыу-алыу бла байламлы ишле да 37,5 процентге кёп ачыкъланнгандыла. Бир къауум адам бирге этген аманлыкъланы саны азайгъанды-27,6 процентге.

Бир-бир аманлыкъланы ачыкълауда кёрюмдюле республиканыкъыладан уллудула. Сёз ючюн, мурдарлыкъланы 100 процентни ачыкъланады (саулай республикада 48,8 процентни), фатарланы, юйлени тонау ишлени 46,2 процентни (КъМР-де 41,0 процентни), сауутланы законсуз сатыу-алыу бла байламлы аманлыкъланы 72,7 процентни (КъМР-де 41,3 процентни) ачыкъланадыла.

Дмитрий Цибулин Прохладна районда Учебное, Комсомольское, Красносельское, Пролетарское, Матвеевский элледе, 100 адамгъа тергегенде, артыкъда кёп аманлыкъла этилгенлерин белгилегенди. Ново-Вознесеновский, Грабовец, Псыншоко, Шарданово, Придорожное эмда Восточное эллени ол жаны бла ырахатлыгъа санагъанды. 2011 жылны биринчи жарымында алада бир аманлыкъ иш этилмегенди. Право низамны сакълаучу органлада ишлегенлени профессионал хазырлыкъларын ёсдюрюгге мындан ары да уллу зс бурургъа, тийишли мадарла этергге да борч салынгъанды.

Терроччулукъдан сакъланыр, аны жолун кесер муратда оператив-излеу ишлеге уллу магъана бериледи. Бёлюмню куллукъчулары, КъМР-ни тюрлю-тюрлю жерлерине 17 кере барып, аманлыкъчылагъа къажау операциялагъа къатышхандыла.

Бёлюмню таматасы озгъан айлада кадрла бла иш да кючленгненин билдиргенди. Россейни МВД-сыны Прохладна районда бёлюмюнде кеслерини борчларын тийишлисича тамамламагъан 7 адам жууапха тартылгъанды.

- Россейни МВД-сыны буйругъу бла кабыл этилген жорукъларгъа кёре, Прохладна районну полиция бёлюмюню 2011 жылда биринчи жарымында иши игиге саналгъанды,-деп бошагъанды кесини сёзюн аны таматасы.

Россейни МВД-сыны Прохладный шахарда бёлюмюню таматасы полицияны майору Эдуард Макеев а озгъан кезиуде аманлыкъланы юслеринден билдирулени эсепге алыуда, алагъа кёре мадарла этиуде законлукъ сакъланырына энчи зс бурулгъанды, ол жаны бла низамны кючлендириуню мадарлары этилгендиле, дел белгилегенди.

Ол айтханнга кёре, Прохладный шахарны ОВД-сы экстремизмни жолун кесер муратда жаш тёлю тюрлю-тюрлю экстремист биригиулере къошулмаз ючюн, билим бериу эмда дин учреждениялa бла байламлыкъланы кючлендиргенди. Сёз ючюн, быйыл 24-чю майда къырал властьны келечилери, дин ахлула бла да бирге «тёгерек стол» бардырылгъанды. Бийылны башындан бери шахарны ОВД-сында жамауат совет эмда жамауат приёмный ишлейдиле. Алагъа жамауат биригиулени, дин конфессияланы келечилери да киредиле. Бёлюм Север Осетия Республиканы, Ставрополь крайны да ОВД-лары бла байламлыкъ жюрютеди. Шахарны прокуратурасы, наркотиклеге контроль этген управлениясы бла да бирге ишлейди.

Битеу ол мадарла хайырлылыкъларын кёргюзтедиле. Алты айны ичинде 394 аманлыкъ этилген эди да, аланы 224-сю ачыкъланнгандыла. Мурдарлыкъ, адамланы урлау, биреуню саулугъуна заран салыу, тонау ишлени ачыкълау да игиленнгенди. Адамла кёп санда жыйылып бардырылгъан ишледе низамны, къоркъуусузлукъну сакълаугъа, экстремист ишле болдурмаугъа энчи зс бурулады. Жылны алындан бери аллай 165 иш болгъан эди да, алада бир тюрлю бузукълукъ этилмегенди.

ТЕКУЛАНЫ Хауа.

Культура

Уллу жетишимлеге учундургъан саугъа

КъМР-ни Культура фондунда Рахайланы Таубий атлы саугъаны бериуге аталгъан къууанчлы жыйылыу болгъанды. Аны ача, бу учреждениялны председатели Владимир Вороков белгили малкъар драмалы артистни аты бла тохташтырылгъан саугъа республикабызны культурасын бла искусствосун айнытыугъа уллу къыйын салгъанлагъа стипендия халда берилгенин жыйылгъанланы эслерине салгъанды. Анга ахчаны уа хар заманда да Таубийни туудугъу предприниматель Османланы Элдар береди.

Владимир Вороков Элдарны юсюнден да къысха билдиргенди. Ол Москвада жашайды, алай тугъан жери бла байламлыкъны юзмегенди. Аны болушлугъу бла Черек районда межгит ишленнгенди, Культура юйге керекле алынгъанда, сабийле тургъан интернатха да дайым болушлукъ этгенлей турады ол.

Аны огъурлу ишлери дагъыда кёпдюле. Ол санда бир талай жылны ичинде Кёбабарты-Малкъарны культурасында бла искусствосунда ишлегенлеге стипендия бериудю. Анга тийишли болгъанланы араларында республиканы драма театрларыны артистлери, эстрада жырчыла, симфония оркестрлени солистлери, алимле да бардыла.

Бу жол а Рахайланы Таубий атлы стипендиягъа республикада атлары кенг белгили «Балкария» эмда «Кабардинка» тепсеу ансамбльлени башчылары Энейланы Магомет бла Игорь Атабиев, дагъыда хореография искусствону ветераны Альберт Нарсесян тийишли болгъандыла. Ахыргъы экиси, саугъаларын ала, Культура фондну башчысына эмда Османланы Элдаргъа аланы кыйынларына уллу багъа бичгенлерин ючюн ыспас этгендиле, бу саугъа аланы мындан ары биютюн уллу жетишимлеге итинирге кёллендирлигин белгилегендиле, республикада хореография искусствону бийик даражагъа кётюрюр ючюн, къолларындан келлигин аямазлыкъларын чертгендиле.

Ол юн Культура фондда саугъаларыны бериу аны бла чекленип къалмагъанды. Чыгъармачылыкъны халкъла аралы академиясы президенти Г.П.Гладышев «Терк къазакъланы» къырал ансамблини башчысы Галина Бочарова Игорь Моисеев атты алтын майдал бла саугъаланнганын билдиргенди эмда ансамбль бу юнледе республикадан тышында гастрольлада болгъаны себепли ол саугъаны КъМР-ни культура министрини орунбасары Къарчаланы Аминагъа тутдуруп, иесине беририн тилегенди.

Наталья Сац атлы алтын майдалны «Нальчик» ОРТК-ны баш режиссёру, Россей Федерацияны искусствосуну сыйлы къуллукъчусу Рина Мартиросовогъа бере, Гладышев академия къуралгъан кёп жылланы ичинде алтын майдалланы бир жолгъа экисин бир регионну келечилерине биринчи кере берилгенлерин белгилегенди. «Мен бери ма аны ючюн келгенме»,-деп къошханды.

Андан сора да, академик белгили художник эм скульптор Зураб Церетели Кёбабарты-Малкъарда мастер-класс бардырылгъын билдиргенди. «Ол алай этерге Чыгъармачылыкъны халкъла аралы академиясында сёз бергенди. Белгили уста Нальчикге кеси ишлеген скульптураларын бирин да саугъагъа берирге боллукъду, дегенди.

Османланы Элдаргъа ыспас этге, ол быллай адамла арабызда жашагъан къадарда, бизни искусство таркъайырыкъ тюйюлдю, алагъа бизни академияны эшиклери ачыкъдыла,дел чертгенди. Академияны Кёбабарты-Малкъар регион бёлюмю Османланы Элдарны академияны членине алырларына ышанганын да айтханды ол.

Тюбешуню ахырында Къарчаланы Амина КъМР-ни культура министри Руслан Фировну атындан Османланы Элдаргъа эмда Чыгъармачылыкъны халкъла аралы академиясыны президенти Г.Гладышевге жюрек ыразылыгъын билдиргенди. Культура фондха да быллай магъаналы ишле къурагъаны ючюн ыспас этгенди.

ХОЛАЛАНЫ Марзият.

Хурметлеу

Айырмалы юйюрлеге - махтау, гюлле, жырла

Онючюнчю июльда Къырал концерт залда республикада бек иги аталагъа эм юйюрлеге аталгъан байрам болгъанды. Кёп жерледе жаланда Ананы кюнюн угъай, Атаны кюнюн да белгилейдиле. «Жууаплы аталыкъ - иги юйюрню мурдору», «Юлгюлю юйюр» деген акцияланы КъМР-ни тиширыуларыны биригиую, КъМР-ни Жаш тёлюню эмда жамауат биригиулени ишлери жаны бла эм КъМР-ни Культура министерствола бардырадыла.

Акъкъызланы Юсуф бла Фатимат.

«Бек иги атала» деген номинацияда хорлагъанланы санына жаланда Къабарты-Малкъарны угъай, Россейни атын дуния иги бла айтдыргъанды.

Прохладный шахардан а сагъгъага тийишли Иван Желтобрюхов болгъанды. Бу иш кёллю адам ремонт заводда къара ишчиден директорну къуллугъуна дери жетгенди. Алай къызы замансыз жашаудан кетгенден сора юй бийчеси Валентина бла жетижыллыкъ Артурну эм бешжыллыкъ Тимурну ёсдюрюп башлагъанды. Юй бийчеси да ёлгенден сора уа огъурлу аппа туудукъларына кеси къарайды.

Прохладна районда, Александр эм Татьяна Токаревле бирге жашагъанлы отуз жыл болады. Юйюрню башчысы Чернобыль АЭС-де авария болгъанда, ликвидатор эди. Александр бла Татьяна эки сабий ёсдюргендиле, дагъыда къараргъа юч сабий алгъандыла.

Терк райондан Альберт Ошроев кеси эки сабийни ёсдюреди. Тёртюнчю классда окъугъан жашчыгъы Адам инвалидди, къызы Дарина уа экинчи классны бошагъанды. Башха районладан, шахарладан аталаны къадарлары да башында айтылгъанлача сейирди, алай аланы барын да бир материалда айтырга онг жокъду.

«Юлгюлю юйюр» деген номинацияда хорлагъанланы санына Черек райондан Ботталаны Эдгар бла Ирина киргендиле. Ала юч сабий ёсдюргендиле. Ирина кёп сабийли юйюрденди, аны анасы онеки баланы аягъы юсюне салгъанды.

Элбрус райондан а бек иги юйюрге Хаджиланы Дауутну бла Асиятны юйюрю саналгъанды. Беш сабий ёсдюргендиле ала. Бузжыгит предпринимательди, Раиса район администрацияны башчысыны орунбасарыды, Римма налог инспекцияда районны аралы бёлюмню таматасыды, Фатима юстицияны тамата советнигиди, Хажидаут предпринимательди. Асият тогъуз туудукъгъа, аладан тууган эки балачыкъгъа да бек къуанады.

Хаджиланы Асият.

Нальчик шахарда уа юлгюлюге Акъкъызланы Юсуф бла Фатиматы юйюрю саналгъанды. Эр киши электровакуум заводда баш конструктор, баш инженер болуп тургъанды, бусагъатда бийик вольтлу аппаратура чыгъаргъан заводда ишлейди. Сабийлери да жашауда жерлерин тапхандыла. Керим жаш суратчыланы араларында бек фахмулуладан бириди, аны кёрмючлеге суратлары къараучуланы эслерин бийлеучюдюле. Фекроза уа республикалы больницада врачды. Азамат КъМКъУда преподавательди, биология илмуланы кандидатыды.

Башха районладан, шахарладан юлгюлю юйюрлени юсюнден хапарлагъа да Къырал концерт залгъа жыйылгъанла сюйюп тынгылагъандыла. Иги адамланы къатларында жашагъанла алагъа ушаргъа кюрешедиле, саугъаланнганлача юйюрле - жашауубузну тутуругъудула.

Байрамгъа белгили жырчыла бла тепсеу коллективле энчи къууат бергендиле.

БАЙСЫЛАНЫ Марзият.

Суратла авторнудула.

Туризм

Инструкторланы хазырларыкъдыла

Къабарты-Малкъарны Альпинизмден, таугъа чыгъыудан эм спорт туризмден федерациясы жууукъ заманда инструкторланы хазырлагъан регионла аралы школну ачарыкъды. Федерацияны оноучу къауумуна киргенледен бири Ботталаны Мухтарны айтханына кёре, бирнчи къауумну августдан алып башларыкъдыла. Саулайда окъуу курсла 10 ай барлыкъдыла, ала таугъа ёрлеуге, къарда, бузда айланыргъа, жер-жерледе къоркъуусуз маршрутланы сайларгъа эм жолочуула чылмыкъгъа тюшселе, болушлукъ этерге юйренирикдиле.

Белгилисича, «Шимал Кавказны курортлары» деген къырал корпорация «Элбрус-Бызынгы» таулыжа курортну къурарыкъды. Аны бла бирге ол жерледе тау туризмге, атла бла айланнган маршрутлагъа эм джипла жюрюген жоллагъа аслам эс буруллукъду.

Саулайда Шимал Кавказда туристкластерни къурау беш таулыжа курортну, ол санда Краснодар крайда бла Адыгеяда, Къарачай-Черкесияда, Къабарты-Малкъарда, Север Осетияда эм Дагъыстанда, ишлерге план жаращдырылгъанды. Аны бла бирге регионну исси эм гора сууларын, тенгиз жагъаларын да къыйматлы хайырлыгъын айтылады. Башда сагъынылгъан проектлени жашауда бардырыргъа жууукъ он жылны ичинде 1 триллион сом инвестиция къоратыллыкъды. Жангы объектле толусунлай ишлеп башласала, 300 минг адам иш бла жылчытыллыкъды.

Бизни корр.

Эсде тутуу

Намысны жорукълары бла жашау

Уллу орус халкъда жюрюйдю аллай сёз. Бизде уа, таулуда, «ачыкъ жюреклиг» дейдиле. Къалай терк соргуна заман. Къартлыкъланы Ражаб бла мен университетде заочно окъугъан кюнле кёлюмде кьалгъандыла. Бюгюн а ол бизни арабызда жокъду. Жаннетде жатсын!

Бирсиледен айырыпы, аны эсиме нек тюшюреме? Башхалагъа ушамай эди да, аны ючюн. Чнтты интеллегент эди. Бийик культуралы, ким бла да жарашыулу, артыкъ сёзю болмагъан. Ауазын кётюрюп сёлешиу, ачыуланыу анга ушагъан да этерик тюйюл эди.

Бир жол ушагъыбызда мен анга былай соргъан эдим: «Къартлыкъ» деп, баям, кёп жашагъан тукъум болурсуз да, аны ючюн айтылгъан болур». Ол а манга, - «Мен 85 жыл жашарыкъма, - деген эди.

- Къайдан билесе?

- Цыганлы тишириу кьолума кьарап айтханды.

Къалай огъурлу, кьалай ахшы адам эди. Кёзбау сёзню билмеген, шаудан сууча таза ниетли. Кимге да игилик излеген. Бирбирлеча, омакъ сёзле айтып, ичлеринде уа кьара сабан сюргенледен тюйюл эди.

Баям, кёп жылланы сабийлени окъутханы ани кесине да жашау дерс берген болур. Ол жарым ёмюр чакълы ишлегенди школда. Уллу жетишимлери ючюн 1965 жылда РСФСР-ни Жарыкълау министерствосуну Сыйлы грамотасы бла саугъаланнганды. РСФСР-ни Баш Советини Президиумуну 1981 жылда 31-чи августдан Указы бла анга «РСФСР-ни школуну сыйлы устазы» деген ат аталгъанды.

Дунияда бек огъурлу усталыкъгъа устазны иши саналады. Ол даулашсызды. Сабийлеге билим бергенден сора да, аланы адепли, ариу кьылыкълы, бир сёз бла айтханда, адам болургъа юйретгенден сыйлы жумуш кьайда!

Малкъар тилни бла малкъар литератураны устазы Къартлыкъланы Ражаб школда ишлеген жылларында сохталары Мечиланы Кязимни, Кьулийланы Кьайсынны,Гуртуланы Бертини эм башха жазыучуларыбызны бла поэтлерибизни чгыъармалары бла шагъырейлендиргенди. Ана тилибизни сюерге, аны байлыгъы, шатыклыгъы бла ёхтемлеринге юйретгенди.

Атлы аскерчиле - танклагъа къажау

Къартлыкъ улуну жашау жолуну юсюнден хапарыбызда жаланда аны устазлыкъ иши бла чекленип кьалыргъа жарарыкъ тюйюлдю деп, аллай ойлайма. Ол жашлыгъын уруш сыйыгъан тёлюден эди. Кьыралыбызгъа кьоркъуу тюшгенде, аны кьоруулагъанланы сатырларына арсарсыз кьошулгъанды.

Аскерге чакъырылгъанда, душман Москваны кьатына каршы жууукълашхан эди. 1941 жылда ноябрьде гитлерчиле ара шахарыбызны кьыйырына жетерге жаланда 27 километр кьалып эди. Ма аллай кьыйын, фашизмни хорларыгъыбызгъа артыкъ уллу ийнаныулукъ болмагъан заманда алгъан эди ол кьолгъа сауут.

...115-чи Кьабарты-Малкъар атлы аскер дивизияны бир полку Нартанда тура эди. Бир юон атасы Жумарай келеди жашын кёрюргге. Танысыкъландыла, кьучакъландыла, кьууанчыны чеги жокъ. Аны бла бирге ичине кьоркъуу киреди. Полк кёп бармай фронтха кетеригин билмезча киши тюйюл эди. Андан а сау кьайтамыды, кьаламыды? Аллах билсин!

- Жашым, - дейди Жумарай, - сен урушха тебирген тураса. Не боллугъун бир Аллахдан башха бир киши да билмейди. Балам, ыразыма санга, жюргеми кьыйнамагъанса, ким биледи, мени ыразылыгъым санга болуушр зса уа. Жаланда мен тилерик, кьайда да кёлсюзлюк этме, кьадардан бир киши да кьутулмайды...

1942 жылны жайы. Фашист танк колоннала, Дон тюзлени юрюлдетип, тохтаусуз алгъа келеди. Аланы тыяргъа керек эди. Ма ол кюнледе, 28-чи июльда, Сталинни «Бир атлам артха тепмезге» деген 227-чи номерли буйругъу чыкъгъанды. 115-чи атлы аскер дивизияны гитлерчи кьурч машиналаны алларына атхандыла.

Атлы аскерчиле – танклагъа кьажау. Аскер ишден ахырыда ангылауу болмагъан адам да ангыларыкъды уллу жангылыч этилгенин. Болсада дивизияны солдатлары бла офицерлери Ростов областьда Большая эм Малая Мартыновка эллени кьатларында жигитлеча сермешгендиле. Кьартлыкъ улу кьуллукъ этген 278-чи полк кьыйын болумгъа тюшгенини юсюнден дивизияны ветераны Т. Катанчиев «Дивизияны юсюнден керти сёз» деген китабында жазгъанды. Не бек кьаты сюелип кюрешген эселе да, танкланы тыяргъа кьолларындан келмегенди.

Ражабны эсгериулеринден:

-Топ окъла, бомбла, минала асыры кёп атылгъандан, кьара тютюн жайылып, кюнню жапхан эди. Аллыбыздан танкла, башыбыздан бомбардировщикле, бир жанындан артиллерия бла миномётла тёгеркни отха алдырыгъан эдиле. Кьарап-кьарагъынчы полкну жарымы кьырылды. Дуния кьара-кьатыш болду...

Жерлешине тюбеу

Григорий Бондаренкону взводундан аны кесинден бла Кьартлыкъ улудан сора адам кьалмагъанды. Бирлери ёлтюрюлгендиле, башхалары аллары айланнган жерге кьачхандыла. Гузабалыкъ уллу эди. Андан-мындан да, абызыраугъан солдатланы бирге жыйып, душманнга кьажау бурургъа командиле жокъ. Аладан, баям, сау кьалгъаны болмаз эди.

Комвзвод бла Ражаб, тёгереккге-башха кьарайдыла да, бир жан кёрмейдиле. «Манга бир зат болса, анама жазарса, менден башха, адамы жокъду», - деп, Бондаренко Кьартлыкъ улуна адресин береди. Гитлерчиле уа жангыдан атакагъа кётюрюлгендиле. Танкла, аланы ызларындан а жаяу аскерчиле жууукълашып келедиле. Ол кезиуде, билмей тургъанлай, бир полкчусу, отделениясны командири Бабаланы Масхут чыгъып кьалады Ражабны аллына. Ушакъ этте, бир бирге хапар сора турургъа заман жокъ эди.

-Окоплада гранатла, окъла да кьалгъандыла, чап да алып кел, мен а немецлилени бир кесекге тыйыпп турайым,-дейди Масхут Кьартлыкъ улуна.

Ол кётюралгъаны чакълы бир гранатла, окъла да келтиреди. Ражаб жетгинчи, Масхут эки фашист кьурч машинаны кюйдюрюп тура эди. Бондаренко уа ёлюп. Танкланы кьалгъалары алгъаётдюле да кетдиле. Жаяу аскерчиле уа, автоматладан окъ жаудуруп, келедиле. Энди ала жаланда экеуленди-ле – Масхут бла Ражаб.

Фашист солдатланы алларында, кьолунда кероху бла, офицер. Ражаб аны илишанна тутып атады, ол жыгъылады. Дагъыда эки гитлерчини кьаплайды. Масхут да аямай атады. Болсада немецлилени тохтар умутлары жокъду. Андан кёпге кьалсала, таулу жашла жесирге тюшерге боллукъ эдиле. Артха кетмей жararыкъ тюйюл эди.

Экиси да нартюх бахчагъа кирирге чапдыла. Аны кьыйырына жеттенлей, кьатларында топ окъ чачылды. Бир уллу топуракъ тугул кёкюрегине тийип, Ражабны эси ауады. Масхут аны силкиндирип кюрешеди, алай ол кёзлерин ачмайды. Ёлген сунут кьоюп кетеди, асырагъса заманы жокъ эди.

Кече ортасында Ражаб эсин жыйыгъанда, нёгери да жокъ, ушкогун да тапмады. Кьулакълары шууулдайдыла, кёзю-башы тёгерек айлана, абыына-сюрюне, кесибизникиле болгъан жанына жол алады. Ушкогун тас этгенине бек жарсыйды. «Сауутунг кьайда?»-деп сорсала, не айтырыкъды. Дезертирге санап, трибуналгъа берликлени биледи.

Насыпха, майор чыны бла особистледен бир иги адамгъа этдиле соруу этерге. Ол а, 115-чи атлы аскер дивизияны бушуулу кьадарындан хапары болгъан офицер, ийнанды Кьартлыкъ улуну айтханына. Иги-кьайда да иги. Бир огъурсуз «смертникге» тюбесе, аллайла уа кёп болгъандыла аланы араларында, - бир инсанны ийнанмагъанла, Ражабны кьадары башха тюрлю боллугъуна сёз жокъду.

Шахарланы эллени азатлай

Башында айтылгъанына дери болгъан бир ишни унутуп кьоя эдим. Полкну пулемёт ротасындан хазна адам кьалмагъанды, мычымай ары жетигиз деп, офицерледен бири Кьартлыкъ улуна бла бир сейир тукъуму болгъан жашха - Кукурузагъа - буйрукъ береди. Пулемётладан от ачаргъа керек эди. Ары чабадыла. Алай аладан алгъа пулемёт ротаны кьатына немецлиле жетип кьаладыла.

Артха айланмай не амал бар эди? Жан татлыды. Анга жеттенде, хар ким башына мадар излегени ючюн айып салыргъа жарамаз. Кукуруза тас болуп кьалады. Ражаб аны жолдан жажашан сунады. Ол а, совет аскерчилеге андан алгъа тюбеп: «Немецлиле аллыбызгъа чыгъып кьалгъандыла да, Кьартлыкъ улун ёлтюргендиле, мен а аманны кебинден кьутулгъанма», - дегенди. Ётюрюгю ачыкъланнгандан сора Кукурузаны - трибуналгъа...

Кьартлыкъ улун а башха аскер бёлюмге кьошадыла. Ол бёлюм бла бирге Ражаб, Украиналы эллерин бла шахарларын азатлай, сууладан, кьырралдан, кьолладан ётте, Польшаны жерине киреди. Варшава ючюн баргъан кьаныны сермешлегя кьатышады. Жаралы болуп, госпиталгъа тюшеди. Ол андан чыгъаргъа, уруш бошалып, рейхстагны башында Кьызыл байракъ чайкъаладыла...

Тюшюмдеми, тюнюмдеми?..

Бабаланы Масхут бла Кьартлыкъланы Ражаб уруш отунда бир бирден кьалай айырылгъанларыны юсюнден башында айтханбыз. Орта Азияда да онюч жыл туруп, битеу малкъарлы фронтчулача, ыспассызлыкъ, учузлукъ да сынап, ала тууган жерлерине кьайтхандыла. Бир бирлеринден хапарлары болмагъанды.

Баба улуну Хорламны кюнюн кёрюрге насыбы тутханды. Алай Кьартлыкъ улу да юйюне саусаламат кьайтханын а билмегенди. Бир жол, Лашкутагъа келгенинде, орамда аллына Ражаб чыгъып кьалады. Масхут кёргенине ийнанмайды, бир ауукъгъа дери кьапрат турду Большая Мартыновка эллни кьатында нартюх бахчаны кьыйырында кьэюп кеттен тенгини бетине. «Тюшюмдеми кёре болурма», - деп да бир келди башына. Угъай, Ражаб кесиди! Ол дуниядан кьайтхан тёре да бар кёреме! Кьучакъландыла, танскькъладыла бир бирлерин. Кьонакъгъа чакъырды Кьартлыкъ улу бир полкчусун, сыйлады. Алгъыннгы солдатла Дон тюзледе болгъан сермешлени, уруш аулакълада кьалгъан нёгерлерин да эсге тюшюрдюле...

Ыразылыкъ

Ражаб окъутханладан кёпле шёндю школлада кьыйлегидиле. Анга ыразылыкъларын, аны унутмагъанларын ариу сёзле бла билдиредиле. Кьашхатауда ота школну устазы Чеченланы Любаны Кьартлыкъ улуну юсюнден «Заман» газетде мыйдан бир талай жыл алгъа басмаланнган материалында айтханына мен да арсарсыз кьол саллыкъ эдим. Люба бла жазады: «Мени ана тилими сюерге юйретген, аны сыйлы да кёрюрге, анга сейирми кьозгъан, сабий жюрегимде билимге итиниулюкню отун жандыргъан Кьартлыкъланы Жумарайны жашы Ражаб болгъанды. Бюгюнлюкде мен устаз эсем, манга салыннган борчну кьолумдан келгенича толтура эсем, окъутуу-юйретиу ишни сайлагъан эсем, ол аны хайыршандаы...»

КЪУЛБАЙулу Алий.

Къартлыкъланы Ражаб сабийлери эм туудукълары бла. Сол жанындан биринчи - Ахмат, жанындагъы анасы Налжан (Ражабны къызы), аны сол жанында Аминат - къызы; онг жанында къыйырда Расул - Ражабны жашы.

ТЮШЮНДЮРЮУ

Керти халны кёргюзтюрге миллетчилени Чеченнге чакъыргъандыла

Озгъан жылны декабринде «Комсомольская правдада» Манеж майданда болгъан бушуулу ишден сора бардырылгъан «тёрек столда» оруслу миллетчилени башчыларындан бири Александр Белов ора шехорда кавказлы жаш тёлюню майданларына келигиз деп этилген предложениягъа: «Мен хазырма сизни Кавказда майданыгъызгъа келирге», - деген эди. Озгъан кюнледе Александр Белов эм закон бла эркин этилмеген «Славянский союз» деген къымылдауну алгъынны башчысы Дмитрий Демушкин, республиканы оноучулары чакъырып, Чеченнге барып къайтхандыла. «Комсомольская правданы» келечини аланы Чечен бла байламлы оюмларын билирге кюрешгенди.

Бек алгъа Александр Беловха сёлешгенديле.

- Александр, ары баргъаныгъызны итоглары къаллайладыла?

- Сёлешиуле бир къыралда жашау этиуге арталлыда башха кёз къарамлары болгъанланы араларында баргъанды. Мени муратым бар эди, Шимал Кавказны республикаларын Россейдеи айырыуну юсюнден референдум бардырыргъа, энди ол муратымы къойдум. Чеченнге барып келгеним мени кёз къарамымы тюрлендиргенди. Аны бла бирге адамны сейирсиндирирча зат да кёрмедим. Алай эсе да, Кадыровну администрациясы арадан берилген ахчаны бек файдалы хайырланнганы уа кёрюнюп тура эди. Ары башха россейли губернаторланы этлиргге керекди, анда аланы ахчаны урламай ишлерге юйретир ючюн.

Экинчи болуп, Дмитрий Демушкиннге сёлешебиз.

- Дмитрий, кёпмю тилеген эдиле сизден ары барыгъыз, деп.

- Угъай! Бир чеченли сёлешеди, министрни болушлукъчусуна деп, сора былай айтды: «Сиз дайым да Чечен Республиканы сёгюп турасыз. Биз да, кёпле да аны терсге санайбыз. Эс жыйып, Чеченни кеси кёзюгюз бла кёрюрге сюемисиз»,- деп сорду. Мен, сагъыш да эте турмай, оюмуму ачыкъ, бетден бетге къарап айтыргъа хазыр болгъанымы билдирдим. Экю кюнден сора самолётда учун бардыкъ. Владимир Максимов бла бирге футболкала сатып алабыз, «Мен оруслума» деген жазыулары бла. Битеу Чеченни тюбюнден башына дери айланып чыгъабыз.

- Сизни тыймай эркин айланыргъа кьоямы эдиле?

Оруслу миллетчиле Владимир Максимов («Портос») эм Дмитрий Демушкин Чеченде кеслерин кеси журтларындача тутхандыла, республиканы тюбюнден тутуп, башына дери айланып чыкъгъандыла.

- Хау. Кьайры сюйсегиз ары барыгъыз. Жаланда кьайры барлыгъыгъз маршрутну алгъадан тохташтырмагъыз ансы, - деген эдиле. Бизде шош эсе да, кьазланы кьозутургъа уа керек тюйюлдю, деп. Ма ол зди кюч структуралары бизни эсибизге салгъанлары. Уллу кьауумла бла да, чеченли чиновникле бла да айландыкъ, машиналагъа мине-тюше. Онг болгъанына кёре.

Анда жашагъанланы кёз къарамлары тюрленеми эдиле сизни бла баргъанланы кёплюклерине, азлыкъларына кёре?

- Айтырча башхалыкъ жаланда бир зди – чиновникле болмагъан кезиуде адамла бла кёбюрек сёлешгенибиз. Бир киши бир жары да ашыкъмай ала. Аллынгны бовеик бла да сёлешдик. Озгъан заманны юсюнден да, шёндюгю кезиую юсюнден да.

- Республиканы оноучулары бла уа?

- Хау. Чеченни финансларыны министри, МВД-ны башчысы, парламентни председатели, Рамзан Кадыровну администрацияны оноучусу бла да. Рамзан Кадыровну кеси бла да. Ингирликде сёлешип чакъырдыла, ингирде 10 сагъатдан башлап, эртгенликде 5 сагъатха дери сёлешген эдик.

- Жашауну юсюнденми?

- Жашауну юсюнден – ол жаланда бош затды, кишиге да керек тюйюлдю. Биз а шарт соруула бергенбиз. Сёз ючюн, Грозныйни мэрине: жашау журтларын тас этген чеченлилеге компенсацияла бере эсегиз, фатарларын кьоюп неда бек учуз багъагъа сатып кеттген оруслугъа уа нек бермейсиз? - деп. Аны жуабы уа ма былай эди: «Ол жорукъну федеральный властыла тохташдырыгъандыла», -деп. Биз, келигиз аны юсюнден Москвагъа жазайыкъ, ол жорукъну тюрлендирсинле, дедик. «Болсун», - дедиле ала. Тилерге окъуна тюшмеди. Чеченни парламентини башчысы уа оруслугъа кьыралны кьурагъан миллетди деген статусну берирге керекди деген башламчылыкъ бла сёлеширгге хазыр болгъанын окъуна айтды. Бизге, чеченлилеге, аны не хайыры, не хатасы жокъду, деп.

Дагъыда бир соруу берген эдик, Чечен - кьара тешикди», дейдиле деп. Финансланы министри келеди да, кёргюзтеди шартланы. «Хау, - дейди, - 500 миллиард сом тилеген эдик да, 75 миллиард сом берген эдиле. Неда компания миллион эки жюз минг тонна нефть чыгъаргъанды, аны ючюн налогну уа башха жерге тёлегенди. Ма бизге хар не да алайды. Мен къызыл диплому болгъан оноучума. Тёлеуле бла да алгъын сунгъанымча болмайды, дейди ол.

Анда хар не жаны бла да бек игиди. Рамзан Кадыров чеченлилеге деп кьолундан келгенча кёп зат ишлегенди, кьолундан келмеген кёп затланы окъуна да. Алай зсе да, бизни сейирбиз а – орус вопрос эди. Кьазакъла бла да побещдик. 15 жылгъа созулгъан уруздан сора заман жеттенди мында мамыр жашау кьурагъа, дейдиле. Былайда ала Кадыровха дау этерча зат жокъду. Ол кьолундан келгенни этеди: кёп затны ишлейди, жангыртады.

«Комсомольская правда» газетден.

Болгъан иш

Тапчыкъ

Саматчыкъгъа эки жыл толгъанда, анасы Танзиля ишге чыгъып кьалгъан эди. Баш иеси Баширни атасы, анасы да элде жашагъандыла. Кьартланы чакъыпп да тургъан эди ол, келип шахарда бизни бла жашагъыз деп. Болсада ала унамагъандыла. Быйыл а, анасы Таужан кеси кьалгъандан сора, ыразылыгъы бла кёчюп шахаргъа, жашыны фатарына. Юйню, сабийни ауарасын да бойюнуна толусунлай алып, жашын, келинин да тыйгъычысы ишлеп турурча этди.

Башир юй бийчеси Танзилягъа «Тапчыкъ» деп кьачан атагъанын хадамы эсине келтиралсын. Студент заманларында эди ол. Хазлай болса да бу ат анга ариу жарашып да, кьаты жабышып да кьалгъанды. Сюйгенле бир юйюр кьурагъандан сора уа эрини алай айтыуу, тиширыугъа хычыуун тие, аны сюймеклигини таймаз шагъатыча кёрюне эди. Экиси да медицина факультетни бошай, хирургия специализацияны сайлагъан эдиле да, энди республиканы бек уллу больницасында ишлейдиле. Саматчыкъ а ёсюп чёрчек жаш болуп барады...

Тёрт жылдан Баширни хирургия бёлюмню таматасына салдыла. Аны иши бютюнда кёп болду, алай саусузлагъа операция этиуюн а кьоймайды. Ачыкъ айтсакъ, Баширни больницада, жамауатда да намысы, усталыгъы, даражасы да болмагъанча биликдиле. Ауур саусузлагъа багъыу амалны тохташдырыр ючюн, врачланы консилиумун жыйгъанда, ары бу экисин чакъырмай кьоймайдыла. Аланы оюмлары, салгъан диагнозлары, багъыу амаллары хар заманда да тюз эм тутхучлу боладыла.

Болсада жашау бир халда барып турмайды. Билмей-сунмай тургъанлай Таужанны башына кьан уруп, бир затын да билмей, ёлген бла сауну ортасында кьауум кюн турду. Экю хирург болгъан жерге кирирге базынмады ёлюм. Баширни кьарт анасы бир кесек эс жыйып, дуниягъа кьайтып башлады.

Алай энди ол аллын Таужан тюйюл эди. Анга кьатындан кеттмей кьараргъа керек болуп кьалды. Экиси да бек ауаралы болдула. Хакъ тёлеп, кьарар адам алыр умут этди Башир. Алай болгъанлыкъгъа, тёшегинден туралмагъан кьарт анасына ким тийишли кьарар?

-Угъай,- деди Танзиля Баширге, - кьайын анагъа кьарагъан келинни борчуду. Мен ишден чыгъып кесим багъарыкъма анга, саулугъу болгъанда до бизге бек жарагъанды, кьарыуюкючюн аямагъанды. Саматны уллу жаш этгенди, энди уа аны амалсыз заманында мен анга кьарамасам, Уллу Аллах манга не айтыр! Мен сени атангы, аннгы да кесимикиледен башха кёрмейме... Сени ананг ири болса уа, зargъа баргъан да,юй тутуругъу да –ол.

Самат да, анасы да Баширни ингирде юйге келирин ашыгъып сакъладыла. Ол келсе, хирургияда болумну, анда багъылгъан саусузланы юсюнден тынгылы хапар айтыучуду. Юйдегиле анга сюйюп тынгылайдыла, аны бла ёхтемлененедиле. Нек эсе да арт кезиуде бёлюмде иши кёпденкёп болуп барады. Кеси да ол себепден юйге кечден-кеч, келе, бирде кече ортасына дери кьала, бирде уа кече юйге келмей саусузланы кьатында кечесин оздурып окъуна баллагъан эди. Ол Тапчыкъгъа айта эди: «Кьолайлы адамла энди, уллу шахаргъагъа кетмей, операцияланы бизни больницабызда этдиредиле. Аллайла кеслерине бек кёп эс бурулурун кьаты сурайдыла, аны себепли, сюйсенг-сюймесенг да, алагъа энчи багъарыгъа тюшеди»,-дей эди.

Тапчыкъны эрини айтханына бир аз да ишеклиги болмагъанды: аны жюргеми кьыйнамазгъа анты эсинден кетмей эди... Бир кюн Самат анасындан бек тиледи: бу ингирде киногъа жибер деп. Эрттеден бери да рекламада махталып тургъан фильм бюгюн шахарны кинотеатрларында барады. Реклама адамны акъылын жериндеми кьояды – не керексиз затха да алдандырады. Сюймесе да, тыймады жашын кинодан, барма кьойду.

Самат бийик ёсюмлю болгъаны себепли уа, аны ингирги сеансдан киши да тыймаучуду. Ол, билет алып, шинтигине олтурду. Адамла асыры кёпден, сыйынгысыз эди. Самат олтургъан тизгинни артында эки шинтик бош тургъанын эследи жаш. Чыракъла ёчюлдюче, кино да башланды. Жашны эси экранда болгъаны себепли ол артында бош шинтиклени иелери келип олтургъанларын да кёрмеди.

Кёп да бармай Саматны тоз ургъанча бир зат элгендирди, сескендирди, тамашагъа кьалдырды: артында олтургъан эр кишини ауазын эшитди.

-Тапчыкъ, башчыгъынгы мени инбашыма салчы, ма алай. Сени солуугъну эшитип турлургъм келеди...

Самат жюгюнюп башчыгъын инбашларына жыйып не айтыргъа, не этергге да билмей олтурады, теберге окъуна къоркъуп. Ауазны ол шарт таныды – атасыны ауазы! Ол башха тиширыугъа, анасынача, Тапчыкъ деп сёлешгени жашны жюргин биз чанчханлай ачытды.

Кёп сагъышла Саматны мыйысын тешедиле: «Энди билдим атамы кече сайын юйге келгенини да, келмей кьалгъаныны да сылтауларын. Анам аны аурургъан анасына къарай, ол а башха тиширыула бла безирей. Аман ётдюрмейсе кюнлерини, кечелерини да... Атасы бла аны тиширыу нёгерини бир бирин ийнакълап шыбыдшахларына тёзалмай, туруп залдан чыгъып кетди. Юйге барыргъа, кёргенин анасына айтыргъа, деп да болду, алай, кино бошалгъынчы сакълап, ол тиширыуну кёрюрге къаст этди.

Бир заманда кино бошалып , адамла чыгъып башладыла. Саматны атасы кьолун тиширыуну инбашына салып, кесине тартарыкъ этип келеди. Эследи: ол бек жаш тиширыу эди.

Самат арсарсыз атасыны аллына тебиреди. Башир да кёрдю аны. Бети чиммакъ болду да, терк окъуна эниште чёкдю. Кьатындагъы тиширыу а не болгъанды санга, деп кьайгъылы сорду. Бош, чурукъ бауум тешилгенди да аны кьыссама,дет жууаплады. Тиширыу а харх этип: «Да сени чурукъларыны баулары жокъдуа, ала резинденди-ле, сора нелери тешилик эди»,- деп андан да кьаты кюлдю.

Андан ары бу «киногъа» кьараялмай, Самат, жюреги асыры кьыйналгъандан, жилямыкъларын тыялмай, юйге келип, отууна кирип кетди. Аш ашагъса да чыкъмады, тёшегине кирип жатып кьалды. Анасыны соругъларына да жууапламады.

Алай анасындан былай тиледи: «Амма бла биогече папа кьалсын, ол кьарасын анасына, санга да бир кече тынчайгъанлыкъгъа не боллукъду?»

-Угъай, угъай,-деди анасы, - сени атанг шёндю да ишден ычхынналмай, юйге келмей турады. Ол больницада саусузлагъа кече-кюн демей багъады. Бек арыйды. Ана кече тынчайып солургъа керекди. Аммагъа уа мен кьарарыкъма,-деп, жашыны отууундан чыкъды. Кече ортасында кирип кьарагъанында, Самат тюшюнде неле эсе да жаншай, тёшегинде ары-бери бурула, тынчаялмай тургъанын кёрдю.

-Баям, сууукъ ётдюрген болур, тамбла мынга да багъаргъа керекди,-деп сагъышланды Тапчыкъ.

Ол кюнден сора уа Баширни «узун» иши да «кысха» болду. Андан башлап саусузланы сылтау этип тышында кьалыу да тохтады. Иш бошалгъанлай эрлай юйюне жетеди. Энди аны Тапчыкъдан суу сурат кьызла да айыраллыкъ тюйюлдюле.

ТЕМУККУЛАНЫ Адил.
Огъары Малкъар.

ЖАНГЫ КАЛЕНДАРЬ

Журтун сюйгенни эл сюер

Арт жыллада къабыргъагъа такъгъан, тюрсюнлю календарьлаы тюрлю – тюрлюлери чыгъадыла. Аланы бетлеринде ёз аслыманда айбат табийгъатыбызны, ёхтем тауларыбызны суратларын кёребиз, бир къаууму уа белгили адамларыбызгъа аталадыла.

Кёп болмай а жашаудан замансыз кетген генерал – майор Зокаланы Валерийни 60 –жыллыкъ юбилейине жоралангган календарь басмаланнганды. Бу оргурлу ишни кюйгъа алып, аны ахырына дери жетдирген Зока улуну шуёхларыдыла.

Хар басма изданияны да барды баш мураты. «Календарьны уа не себепден чыгъаргъансыз?»- деген соруулма Киштикланы Нажмудин былай жуаплайды:

- Ол столда болуп, тагъылгъан этсе да, Валерийни эсгергенлей турурларын сюйгенбиз. Аллай жашыбызны сансыз этип къойсакъ жарамаз.

Календарьны биринчи бети генерал – майорну бизге тюрслен къараугъан суратты, тауларыбызны кёрюмдюлери бла жюреклеге жетеди. Он келир, 2012 жылгъады. «Зока улу 12-чи августа туугъанды. Андан бери санасакъ эди, жыл жартылай къалып, келир жылны да саулай бераллыкъ тюйюл эдик. Аны себепли 2012 жылдан башланады», -деп да ангыпатадыла аны жарашдырыгъанла .

Бетлеринде уа биз Валерийни атасы Къонакъбийни, анасы Жамийни, кесини жаш заманын, бийик чынны жетгенинде алынгган суратларына сюйюп къарабёз. Анда генералны шуёхларыны, аскер нёгерлерини къысха эсгериулери да аны адам, офицер, депутат бетлерин ачыкъгъайдыла.

Дагъыда бир шарт – къабыргъагъа такъгъан тюрсюнлю календарьлада къарачай – малкъар халкъны бурундан къалгъан нарт сёзлери бардыла. Он санда Зока улугъа аталгъанла да. Ботталаны Мухтар билдиргеннге кёре, он акъылман сёзлени Киштик улу сайлагъанды.

Ала Валерийни къылыгъын, аны ишине, нёгерлерине кертичилигин ачыкъгъайдыла. Сёз ючюн, Къонакъбий бла Жамий болгъан бетде «Ана берген – сют бла тил, ата берген – жер бла тин», -деп окъуйбуз. «Онгсузну жаудан сакъла, тенгликни даудан сакъла» деген жашны адамлагъа сюймеклигине, шуёхларын багъалай билгенине кёлишеди.

Генерал жашаудан кетгенден сора, анга атап, аны къолунда къуллукъларын бардыргъан офицерле, бизни поэтле, анга хурмет этген дагъыда кёпле назмула жазгъандыла. Аланы бир къауумун да къошханнда календарьны жарашдыргъанла. Аны ахыр бети Аттоланы Магометни тизгинлери бла бошалады.

- Календарьны экземпляры бир минг бла жюздю, аладан бири да татыллыкъ тюйюлдю. Школлагъа, учреждениялагъа, эллеге эптип, юлешир муратлыбыз,-дейдиле Киштикланы Нажмудин бла Ботталаны Мухтар.

САРАККУЛАНЫ Асият.

Чемпионат

Бусагъатдагъы пятиборьеден эм кючлюлени араларында

КъМР-ни Спорт, туризм эм курортла министерстволарыны пресс-службасындан билдиргенлерине кёре, Уфада эр кишилени араларында бусагъатдагъы пятиборьеден Россейни чемпионаты болгъанды. Бек магъаналы стартланы бирине кёрыралны онеки регионундан эм кючлю спортсменле, дунияны, Европаны, Олимпиада ойунланы да чемпионлары къатышхандыла.

Ары Къабарты-Малкъардан ат спортдан бла бусагъатдагъы пятиборьеден сабий-жаш тёлю спорт школну окъуучулары, Россейни юниорларыны жыйымдыкъ командасына кирген Игорь Малюченко бла Зарамук Шабатоков барчъанладыла. Чемпионат эки кезиуге юлешиннгенди: энчи биринчилик эм эстафета. Энчи зачётда Игорь Малюченко онунчу жерни алгъанды. Эстафетада уа Зарамук Шабатоков биринчи болгъанды.

КУЛЬЧАЛАНЫ Зульфия.

Грек-рим тутушуу

Сербиядан «доммакъ» бла къайтханды

Сербияны Субботица шахарында грек-рим тутушуудан халкъла аралы кадет турнир бардыгъыла. Анга онеки къыралдан 119 гёжеф къатышханды.

Россейни жыйымдыкъ командасыны санында ол эришиуде кесини ючюн тырыааууузчу Поклипланы Жамболат да кёргюстегенди. Тыш къырагда ол аны биринчи турнири эди. Ол жыгъышхан 54-56 килограммда 12 адам бар эди. Биринчи сермешинде бизни жерлешибиз башха россейли спортчу Алексей Варданова-ха 1:2 деп хорлатханды. Алай андан сора Жамболат эки тюбешиуюн да 7:1 эм 9:0 эсепле бла къытханды. Экинчисинде ол Швецияны келечиси бла, ючюнчюсюнде уа немисли бла сермешгенди. Ючюнчю жер ючюн а ол хорватлы бла эриштенди эм аны 8:0 деп хорлагъанды. «Алтынны» уа бу ауурлукъда Локия улун хорлагъан А. Варданов алгъанды.

Жамболатны ючюнчю жерине Россейни жаш тёлю жыйымдыкъ командасыны баш тренери Ислам Дугучиев ыразы болгъанды. Ол жаш гёжефни техникасы иги болгъанын белгилегенди. Биогюнлюкде тырныааууузчу жаш команда бла бирге Адлерде сборладады. Анда ала бу айны ахырында Будапештде боллукъ Европаны биринчилигине хазырланадыла. Локия улу ол уллу эришиуге къатышырыкъланы санына тюшер деп ийнанабыз.

Анатолий САФРОНОВ.

Журналистни дефтеринден

Бюгюн да - ал сатырда

Алгъаракълада Огъары Малкъарны тарых-культура хазнасын сакълаугъа эмда репрессиягъа тюшген халкъланы юсюнден закон къабыл этгинлени жыйырма жыл болгъанына аталып бардырылгъан автобюргге къатышханланы журналистча ашыра айланнган заманымда, бу тарны эрттегили Шауурдат элинде бизге тюбей келгенлени араларында жылны келген, алай тири акъсакъалгъа эс бурама. Ол да мени анга къарагъанымы эслеген болур, къатыма келип, ким болгъанымы сорду. Газетде ишлегеними, тукъумуму да айтхынымда, статьяларыгны окъуйма, таныгъаным иги болду, деди.Кесин да танытды, Лёлюкаланы Марат болгъанын билдирди.

Алайда экибиз да ушакъ этебиз.Шауурдатны, кесини жашауну, урунуу жолуну юсюнден ол кёп хапар айтды. «Мен сени юсюнгден газетге жазайым»,-дегенимде уа: «УГъай, элде менден зсе эс тийишли адамла бардыла. Мен а кимме, ишлеп, баш кечиндиргенледен бири»,-деди. Болсада диктофонуму чыгъарама. Ол а: «Къызы, былайда къуруда жел ургъанлай турады, аны тауушундан сен абери жаздыралгъы эдинг»,-дейди. Алай мен аны ангылагъанма, кёпле, диктофонну кёрселе,айтырыкъларын да айталмай къаладыла. Аны себепли ансыз ушакъ этебиз.

Аны жашлыгъы кёчгюнчюлюкге тюшгенди. Къазахстанда ол шофёрлукъгъа юйренип, целинада да ишлеп тургъанды. 1950 жылда уа къум аулакъланы юсюнден фильм алынгган заманда, машинасы бла киногъа да тюшгенди. Андан аны аскерге аладыла. Анда къуллукъ эте тургъанлай, ветеринар техникумгъа окъурга жаш адамланы алгъанларын эшитеди. Документлерин жарашдырып, ары береди. Ол заманда техникум аскерге бойсуна эди. Артда уа армиягъа ветеринар устатлыкъла керек тюйюлдюле деп, анга граждан статус берديле. Кёп да бармай а ол ветеринар академиягъа айландырылды.

Бийик окъуу юйню да бошап, туугъан элине да къайтып, Марат республиканы Урванда, ызы бла Черек районну Бызынгы, Огъары Малкъар эллеринде ветеринар болуп ишлегенди. Бызынгыда «Коммунизмге жол» колхозну председатели да болуп тургъанды. Андан Огъары Малкъаргъа къайтып, парткомну секретары, заповеднике да кёп жылланы ишлегенди. Малкъарда жашап, Нальчикге жорюп, Культура эм солуу паркда сабий аттракционлагъа башчылыкъ этгенди. Аны битеу да иш стажы элли жылды.

Пенсиягъа чыкъгъандан сора да, Марат тынчайын къалмагъанды. Жашау, иш сынауу да уллу болгъан адам, бош да туралл ыкъ тюйюл эди. Черек районда ветеран советни члениди, алда ветеран организацияны башчыларындан биреди. Жамауат ишге къатышма, элге, эллилеге да кёп хайырын тийдиреди.

Аны тирилиги бла элде фронтда ёлгенлеге, атлары белгисиз тас болгъанлагъа да эсгертме салынгнганды. Аланы тизмеси жыйышдырылгъанды. Битеу райондан да урушха 2020 адам, къуру Огъары Малкъардан а 850 эр киши кетген эди. Бусагъатда аладан жаланда бири къалгъанды. Марат аны жокълагъанлай турады. Керек болса, болушлукъ этеди.

Лёлюка уу биогюн да иш юсюндеди. Бызынгыда, Малкъарда да маллагъа дарман салыуну, анга дери киши да хайырланмагъан амалын киийргенди. Кесини да юч жашы, экя кызы, онбеш туудугъу да бардыла.

ХОЛАЛАНЫ Марзият.
СУРАТДА: Лёлюкаланы Марат.
Суратны автор алгъанды.

КТО

Законсуз сауутланнган къауумлагъа къажау кюреш барады

Къабарты-Малкъарда криминоген хал алгъынча кыйынлай къалады. Законсуз сауутланнган къауумлагъа киргенлени, алагъа болушханланы саны, право низамны сакълаучу органланы келечилерине эм аскерчилеге чабыууллукъла, экстремист эм террорист халда этилген амалыкъ ишле азаймагъандыла.

КъМР-ни прокурорну асламлы информация органында эм жамауат бла байламлыкъла жаны бла бёлюмюню таматасы Ольга Неботова келтирген шартлагъа кёре, 2009 жылда терроризм эм экстремизм халда этилген 26 аманлыкъ иши эсепге алыннган эди, 2010 жылда уа ала 108-ге жетгендиле, быйылны биринчи жарымында – 47. Былтыр бла быйылны биринчи жарымында право низамны сакълаучу органланы 56 келечиси ёлтюрюлгенди, 85 полициячы жаралы болгъанды.

Жыл бла жарымны ичинде аманлыкъчы къауумлагъа киргенле, алагъа болушханла 44 мамыр адамны, он санда КъМР-ни Муслийманларыны дин управлениясыны башчысы Анас Пшихачевни, Москвадан туристлени, Ставрополь крайдан уучуланы, Чегем районну администрациясыны башчысы Михаил Мамбетовну, Кенжеде жашагъан А.Афануовну, исламейчи С.Хашукоевни, Малкадан М.Ворокову эм башхаланы ёлтюргенлери тохташдырылгъанды.

Экстремист эм террорист халда этилген аманлыкъ ишлени, уллу эм бек уллу бузукъулукъланы тохтатыр, федеральный эм халкъла аралы изленде болгъан адамла къайда болгъанларын ачыкълар эм аланы тутар, законсуз затылгъан сауутланы сыйыры мурат бла Къабарты-Малкъарда терроризмге къажау операция андан ары бардырылады. Быйылны биринчи жарымында ФСБ-ни келечилери бла полициячыла жюзден аслам оператив-тинтиу иш бардырыгъанды. Законсуз сауутланнган къауумлагъа киргенлерине, алагъа болушханларына ишеклике адамланы тутабыз деген кезиуде право низамны сакълаучулагъа эм ачханлары ючюн 44 аманлыкъчы ёлтюрюлгенди. Он санда «Къабартыны, Малкъарны, Къарачайны вилайаты» деген къауумну башчысы Жаппуланы Аскер, аны Бахсанда, Чегемде, Зольск районлада бёлюмлерини таматалары Казбек Ташуев, Ратмир Шамеев, Асланбек Хамурзов, сауутланнган аманлыкъчы къауумну башчысы Хадис Балкизов, дагъыда право сакълаучу органланы келечилерин, мамыр адамланы ёлтюргенлери ючюн терсленнгенле Беслан Абазов, Владимир Кобзев, Аслан Гендугов, Астемир Мамишев эм башхала.

Быйыл законсуз сауутланнган къауумлагъа кирген, алагъа болушкан 50 адам тутулгъанды. Биогюнлюкде РФ-ни Уголовный кодексини статьяларына кёре тинтиуле бардыырыладыла. Он санда 17 адам террорист эм экстремист халда аманлыкъ ишлеге къатышханлары ючюн терсленедиле.

Энчи излеу-оператив тинтиулени кезиюнде боевикле бугъуннган жети жер, чачдырыучу затла жарашдыргъан юч лаборатория, сауутла аскъылгъан 23 жер табыгъанды эм жокъ этилгенди. Право низамны сакълаучу органлаы келечилери терроризмге къажау операцияны кезиюнде тинтиулени андан ары бардырадыла.

Басмагъа **ТИКАЛАНЫ Фатима** жарашдыргъанды.

ЗООПАРК

Юй болумларын игилендиредиле

Нальчикни зоопаркында кёп да бармай жангыртыу ишле башланыгъыкъдыла. Анда туугъан къапланлагъа, арсланлагъа, айыулагъа, бёрюлеге да жангы «фатарла» ишленирикдиле. Шёндюге дери башда айтылгъан жыртхыча тургъан жерле алагъа тарлыкъ этип тургъандыла.

Алай башха жаныуарла тургъан жерле да кенгертилликдиле. Кюрулуу ишле юч кезиуге юлешинип бардыыллыкъдыла. Тёрт аякълыланы жашау болумларын игилендириуге он миллион сом бёлюннгенди. Жангыртылгъандан сора зоопаркны битеу жери бош керегге уллу боллукъду.

Учрежденияны директору Асланбий Арамисов айтханнга кёре, биринчиле болуп башы жабылгъан жангы журтлагъа жыртхычла кёчюроллюкдюле. Бусагъатда паркны дирекциясы проект-смета документациясны хазырлай турады. Анга кёре, мында дагъыда администрацияны мекямы, ветеринар клиника эмда башха мекямла да жангыртыллыкъдыла.

Эсигизге салайыкъ, арт юч жылны ичинде зоопаркда эки леопард, акъ тюе, кюлан эрленчик, макака маймулчукъ, лама балачыкъла да туугъандыла. Нальчикни зоопаркында белгилеп айтырча шартла дагъыда кёпдюле. Сёз ючюн, он Россей Федерациядa бек эртте кюралгъанладан бириди, Север Кавказда уа алыкъа да жангызды. Аны тарыхы 1927 жылда окъуу шахарчыкъда болгъан «жаныуарланы мюйюшюнден» башланады. Анда ол заманда жаланда бир жаныуар бар эди - айыу.

Алты ай мындан алгъа дуния жарыгъын кёрген къапланчыкъны уа биогюн да тышына зоопаркга адамла келгинчи чыгъарадыла. Ол алыкъа гитчечик эсе да, жыртхыч жаныуарчыкъды. Клеопатраны, анга кюбулуп Клёпа, дейдиле, кесини энчи боюнлугъу бардыы.

Аны тышына чыгъарып айландырыуну Мурат Дышеков бла уа ол шуёх болгъанды. Аны кёп адамны ичинде айыра биледи, биргесине бек ыразы болуп ойнайды. Мурат айтханнга кёре, жаш къапланчыкъ тышында айланыргъа бек сюеди, боюнуна боюнса салдырыргъа уа унамаучуду.

Тышына чыкъгъанлай а, Клёпа тююнлей пониле тургъан чалдишни къатына барады. Нек эсе да, ала аны эсин кесине бек бурадыла. Клёпа, хунагъа тап олтуруп, башын болмаса да, тёрт аягъындан бирин ары узатыргъа кюрешеди. Пониле да, ол алагъа хата этмезлигин ангылап, аны къатына къоркъмай жуукълашадыла.

Зоопаркны ичинде айланып, чыпчыкъланы жырлагъанларына да тынгылап, Клёпа къуму кёбюрек болгъан жерге барып, сыртындан жатып, аунаргъа ёчдю. Алайда ёсген хансладан да отлар – анга да витаминле керекдиле. Бир кесекден а, Муратха жанлашып, быдырымы къашы деп,белги береди.

Аллына аш салсала, кылыкъ этмейди, нени берселе да, ашайды. Алай этни уа артыкъда бек жаратады. Андан сора да, аберини жыртыргъа,таларгъа бек сюеди. Къайда кёрсе да, олсагъат ауузына алыр да,не бек кюрешсенг да, бошламаз.

Тышында айланнган заманы бошалса уа, Клепа «отууна» кирирге артыкъ бек унамаучуду. Ычхыныргъа кюрешеди, алай не къапмаз, не тырнамаз. «Ол къолгъа юйреннгенди. Болсада жыртхыч жаныуар алайлай къалады. Аны себепли хар эрттен сайын тышында айландырыу, ол бу жаныуарчыкъгъа бир кесек заманнга, уллуракъ болгъунчунга дери, этилген саугъачыкъды»,-деп ангылатады Мурат.

ДАПХАТЛАНЫ Марзият.
СУРАТЛАДА: (башында) Клёпа, (тюбюнде) пониле.

Итогла

От уллу кёллюлюкню кечмейди

От тюшюуден къоруулаучула жылны биринчи жарымында ишлерини итоглары чыгъаргъандыла. Алты айны ичинде республикада 271 ёртен болгъанды (озгъан жылны бу кезиуюнде – 331). Алада 4 адам ёлгенди, 28-си уа жаралы болгъандыла. Битеу да бирге къоранчла 18 миллион сомгъа жетгендиле.

Хар замандача, от тюшюуели асламы энчи жашау юйледе болгъанды (137 кезиу). Ол а адамланы тютюн ичгенде уллу кёллюлюкленини, сабийлеге от бла ойнагъа эркинлик берилгенини, электрооборудованияны орнатханда жорукъла бузулгъаныны хатасыдан болгъанды. Дагъыда бireуге хата салабыз деп, аны мюлкюн иш этип кюйдюрген 30 кезиу болгъанды.

Жылны аллындан бери от тюшюуден къоруулаучула 762 адамны жашауларын сакълагъандыла. 800 миллион сом багъасы ырысхыны къоруулагъандыла.

Арсен С АБАНОВ.
КъМР-де От тюшюуден къоруулау жаны бла къырал служба.

КЪОРКЪУУСУЗЛУКЪ

Терроризмден сакъланыуну программасы

Элбрус районну жер-жерли самоуправлениясыны Советини 41-чи сессиясында «2011-2015 жылда КъМР-ни Элбрус районунда терроризмни бла экстремизмни профилактикасы» деген программа къабыл кёрюлгенди. Ол Россей Федерацияда бла Къабарты-Малкъар Республикада терроризмни бла экстремизмни жолларын кесиу жаны бла къырал политиканы жашауда бардырыр, районда социальный-политика тынчлыкны бла ырахатлыкъны, анда жашагъанланы миллет-культура айныуларын жалчытыр мурат бла жарашдырылгъанды.

Программада дагъыда ол эки аманлыкъчылыкъдан сакъланыуну системасын игилендириуню, террорист эмда экстремист ишлеге себеплик этген сылтауланы бла болумланы ачыкълауну эмда аланы кетериуню мадарлары белгиленедиле. Андан сора да, ол тёзюмлюкню,адеп-кылылыкъны мардаларын бла жорукъларын кючлендириуге, миллетле эмда динле аралы байламлыкъланы къураугъа эмда аланы кыйматларын ёсдюрюуге къуллукъ этерикди.

Белгиленнген борчладан бири - терроризмни ниетлерини жайыла барыуларына къажау хайырлы системаны къурауду. Аны бла бирге социальный, политика, этника, дин сылтаула бла чыгъыучу къаугъаланы болдурмаугъа энчи эс бурулады. Дагъыда артыкъда магъаналы объектлени, промышленность, транспортну, связьны предприятияларыны, адамла кёп санда жыйылыучу жерлени терроризмден сакълауну мадарларын кючлендирирге белгиленеди.

Андан сора да, халкъгъа хапар билдирип туруу, пропаганда иш да профилактиканы хайырлы амалларыча, жалчытылыныргъа керекдиле. Анга жер-жерли самоуправлениялы органлары, жамауат, кыыранлыкъы болмагъан структурла, дин ахлуа, право низамны сакълаучула да тири къатышышыргъа борчлудула. Юйретиу ишни магъанасы да бек улуду. Сёз право эмда культура жаны бла хапарлы болуну, сакълыкъны кючлендириуню юсюнден барады.

Программа жашауда аз-аздан бардыыллыкъды. Анга республиканы эмда жер-жерли бюджетледен 68449 минг сом бёлюрге белгиленеди. Анда салыннган борчла къалай толтурулгъанлары контрольну Элбрус районну администрациясы этерикди.

ТЕМИРЛАНЫ Анатолий.

УЧРЕДИТЕЛЬЛЕ:ЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ ПАРЛАМЕНТИ БЛА ПРАВИТЕЛЬСТВОСУ

Баш редактор
АТТАЛАНЫ Жамал

РЕДКОЛЛЕГИЯ:
БЕППАЙЛАНЫ Муталип (баш редакторну орунбасары), КЪОНАКЪЛАНЫ Хасан (баш редакторну орунбасары), АЛИКАЛАНЫ Владимир, БИТТИРЛАНЫ Аминат, ТЕКУЛАНЫ Хауа, ТОКУМАЛАНЫ Хусейн, ТОКЪЛУЛАНЫ Борис (жууаплы секретарь).

ТЕЛЕФОНЛА:
Редакторну приёмныйи - 42-63-01 Баш редакторну орунбасарлары - 42-38-21 47-26-22. Жууаплы секретарь - 42-66-85. Секретариат - 40-93-62. Корректорда - 42-63-52.

РЕДАКЦИЯНЫ БЁЛЮМЛЕРИ:
Жамауат-политика бёлюм - 42-67-68,42-24-02.
Экономика бёлюм - 42-66-73.
Культура бёлюм - 42-75-82, 42-68-72.
Социальный политика бёлюм - 42-66-76, 47-27-59.
Жангылыкъла эм спорт бёлюм - 47-26-39, 42-66-71.
Письмола эм реклама бёлюм - 42-37-94.
Тилманчла бёлюм - 47-31-28.
Сурат алыучула - 42-75-82, 42-66-76.
Бухгалтерия - 42-30-87.
Операторла -47-26-28, 42-39-65.

Редакция авторла бла къагъыт жюрютмейди. Къол жазмалагъа рецензия этилмейди эм ала артха къайтарылмайдыла.
Газетде басмаланнган материаллада айтылгъан оюмла редакцияны оюму бла келишмезге боллукъдула. Алада айтылгъан хар зат ючюн, Россей Федерацияны Басманы юсюнден законуна тийишлиликде материалланы авторлары кеслери жууаплыдыла.
Редакция авторладан 400 газет тизгинден (машинка бла жазылгъан 5-6 бет) кёпню алмайды.
Газет Басманы эм асламы информацияны эркинликлерин къоруулау жаны бла Къабарты-Малкъар регион инспекцияда 1994 жылда 14-чю июнюда регистрация этилгенди.
Регистрация номер —Н—0066. Индекс - 51532

Газетни басмагъа КъМР-ни Жаш тёлюню эм жамауат биргиулени ишлери жаны бла министерстволарыны компьютер службасы хазыр этгенди.
Газет «Тетраграф» ООО-ну типографиясында басмаланнганды. Нальчик шахар, Ленин атлы проспект, 33
Газетлени иелерине тандурыу ючюн КъМР-ни почта связыны федеральный Управлениясы жууаплыды.
Телефонла: 42-06-51, 42-19-97
Газетлени розницагъа сатыу ючюн КъМР-ни "Роспечать" акционер обществосу жууаплыды.
Телефон: 42-69-34

Номерге графикге кёре 19 сагъатда къол салынады. 20.00 сагъатда къол салыннганды
ГАЗЕТНИ НОМЕРИН ЧЫГЪАРГЪАНЛА:
Тикаланы Фатима - дежурный редактор; Кетенчиланы Зульфия - жууаплы секретарьны орунбасары; Дезаланы Лида (4-чю бет), Акушуланы Феруза (1-2-чи бетле), Алийланы Белла (3-чю бет) - корректорла.
Тиражы 3830 экз. Заказ №1859

360000, Нальчик шахар, Ленин атлы проспект, 5
электронный почтасы: elbor_50@mail.ru